

УДК 378.6:37(477)

DOI: <https://doi.org/10.33989/2226-4051.2023.28.293177>

Вікторія Ірклієнко, м.Полтава

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5731-3751>

Ольга Палеха, м.Полтава

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9894-4944>

УПРОВАДЖЕННЯ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ ГРИГОРІЯ ЛЕВЧЕНКА В НЕФОРМАЛЬНУ ОСВІТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Статтю присвячено впровадженню творчого доробку видатного українського хормейстера, композитора, аранжувальника, педагога Григорія Левченка в неформальний освітній простір. Підкреслюється, що неформальна мистецька освіта є джерелом удосконалення загальних і фахових компетентностей майбутніх фахівців, отриманих у процесі формальної освіти. Наголошується, що важливим аспектом наукової, педагогічної, мистецької діяльності Г. Левченка була спрямованість на реалізацію національного, естетичного, освітнього та виховного потенціалу української народної пісні, яка стала домінантою його творчості. Доводиться, що багаторічна системна робота Г. Левченка з організації та реалізації неформальної мистецької освіти в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка сприяла підготовці майбутніх педагогів до виховної роботи в закладах загальної середньої та позашкільної освіти.

Ключові слова: майбутні вчителі; неформальна освіта; творчий доробок Григорія Левченка; формування компетентностей; виховання; українська народна пісня; український народний хор «Калина».

Постановка проблеми. Неформальна освіта майбутніх педагогів набуває все більшої популярності у світі та Україні. Вона стає джерелом здобуття додаткових знань і вдосконалення компетентностей та м'яких навичок, отриманих у процесі формальної освіти в закладах вищої освіти. Наша думка підтверджується поглядами професора Л.°Лук'янової, яка наголошує на соціальній ролі неформальної освіти, її позитивному впливі на професійне та особистісне зростання людини (Лук'янова, 2014). Саме ефективне поєднання формальної та неформальної освіти майбутніх педагогів є запорукою підготовки висококваліфікованих і конкурентоздатних учителів.

В умовах російсько-української війни постає питання формування особистості вчителя, який здатен здійснювати національно-патріотичне виховання молодого покоління, формувати високодуховну особистість. Окрім того, й сам має чіткі громадянські позиції, стійку національну самоідентифікацію і сповідує загальнолюдські та національні цінності. Джерелом употужнення цього процесу має стати впровадження ідей видатних українців у систему неформальної освіти. Однією з таких постатей у плеяді українських патріотів і подвижників є Григорій Семенович Левченко – український хоровий диригент, композитор, викладач музичних дисциплін, професор, заслужений працівник культури України, заслужений діяч мистецтв України, засновник і художній керівник українського народного хору «Калина» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Ознайомлення здобувачів освіти з його творчим і науковим доробком має особливе значення.

Таким чином, імплементація ідей, поглядів і практичного досвіду Г. Левченка в неформальну мистецьку освіту майбутніх педагогів відкриває широкі можливості для вдосконалення професійно-освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації та вдосконалення неформальної освіти студентів вищих навчальних закладів досліджували українські та зарубіжні науковці й практики. З-поміж вітчизняних дослідників на особливу увагу заслуговують доробки Н. Василенко (2014), В. Давидової (2008), Т. Десятова, Л. Лук'янової (2014), Н. Павлик, С. Сисоєвої, Н. Сулаєвої (2011), О. Шапочкіної (2012) та ін., присвячені різним аспектам окресленої проблеми. Вагомий внесок у розвиток теорії та практики неформальної освіти зробили такі зарубіжні вчені, як Н. Colley, Р. Hodkins, Р. Jarvis, D. Livingstone (2008) та ін.

Життєвий і творчий шлях Г. Левченка розкрили у своїх наукових статтях такі вчені та вчителі-практики: Л. Віценья, В. Гайдамака, Л. Гнатюк, Т. Голобородько, Н. Дем'янюк, Ю. Комишан, О. Лобач, Н. Сулаєва, Н. Павленко, Т. Пругло та ін. (Комишан, 2021). Проте додаткового осмислення потребує питання впрова-

дження багатовекторного творчого доробку Григорія Левченка в неформальну освіту майбутніх педагогів.

Мета статті – проаналізувати місце творчого доробку Григорія Левченка в неформальній освіті майбутніх педагогів як можливість створення нових шляхів навчання та розвитку компетентних фахівців.

Методи дослідження: загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, абстрагування) сприяли опрацюванню наукової літератури та творчого доробку митця в неформальній мистецькій освіті; біографічний метод – для вивчення життєвого і творчого шляху маестро, його педагогічних поглядів і діяльності.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняному науковому дискурсі поняття «неформальна освіта» актуалізовано впродовж останніх двох десятиліть. Так, О.°В.°Шапчкіна (2012) розглядає неформальну освіту як багаторівневу освітню систему, що надає додаткові навчально-виховні варіативні послуги, свідомо обрані її вмотивованими учасниками.

В.°Давидова (2008) характеризує неформальну освіту як систему децентралізованого навчання дорослих, яке ґрунтується на добровільній основі, ініціюється й організовується різноманітними недержавними організаціями, а також суб'єктами навчання, загалом має на меті становлення демократичного суспільства шляхом неперервного навчання кожної особистості. На нашу думку, неформальна освіта здійснюється на базі як недержавних, так і державних установ.

Н.°Василенко (2014) розглядає неформальну освіту дорослих як соціально спрямований процес, котрий спричинює поєднання індивідуально-практичного досвіду людини з колективним і соціальним досвідом.

Особливо цінними для нашого дослідження є погляди Н.°Сулаєвої (2011) на необхідність надання студентам мистецької неформальної освіти. Науковиця вперше вводить у вітчизняний науково-педагогічний простір поняття «неформальна мистецька освіта», визначає його сутність та характерологічні особливості (Сулаєва, 2014). Вона трактує неформальну мистецьку освіту через добровільну мистецьку діяльність особистості, що

здійснюється паралельно з формальним навчанням у закладі вищої освіти, реалізується здебільшого в художньо-творчих колективах (вокальному й ансамблі чи хорі, танцювальному або драматичному гуртку, літературній чи художній студії тощо) і не супроводжується отриманням офіційного документа. Основними цілями неформальної мистецької освіти є задоволення соціокультурних і освітніх потреб особистості, розвиток її здатності жити в сучасному соціумі, зберігаючи індивідуальні особливості, проведення з користю та захопленням вільний час (Сулаєва, 2011; 2014).

У цьому контексті творчий доробок Григорія Левченка, його мистецькі та творчі звершення стають надійним підґрунтям для отримання майбутніми педагогами неформальної освіти в художньо-творчому колективі, заснованому педагогом-новатором, – українському народному хорі «Калина».

Створення потужного, високопрофесійного й знаного у світі мистецького колективу стало можливим завдяки багаторічній і наполегливій праці Григорія Семеновича. Перші спроби відчувати себе хормейстером і диригентом юнак робить на другому курсі Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка. Саме тут розпочинається шлях музиканта та керівника різних хорових колективів, зокрема хору Полтавської швейної фабрики. Після завершення середньої спеціальної музичної освіти (нині – передвища професійна освіта) Григорій Левченко очолює самодіяльний хор «Решетилівські вишивальниці» (1960 р.), жіночий ансамбль пісні і танцю «Горлиця» при Палаці культури Полтавської бавовнопрядильної фабрики (1961 р.), який за короткий час здобуває високе звання самодіяльного народного колективу та перемагає на різноманітних республіканських і всесоюзних фестивалях і конкурсах; самодіяльну хорову капелу Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, котра за його керівництва стала народною (1967 р.), а її керманич здобув почесне звання заслуженого працівника культури України (1969 р.); народний хор Полтавського м'ясокомбінату «Барвінок» (1978 р.). Вершиною всієї професійно-хормейстерської діяльності маестро став український народний хор «Калина», заснований у 1979 році (Комишан, 2021).

Участь майбутніх педагогів у репетиціях, студіях і виступах хору «Калина» психолого-педагогічного факультету (нині факультету педагогічної і мистецької освіти) Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка стала підґрунтям для отримання студентами неформальної мистецької освіти і знайомством з одним з найбільших надбань національної культури – українською народною піснею. На думку Григорія Левченка, вона має потужний освітній потенціал. Це підтверджується наявністю в маестро понад 80 наукових праць, з-поміж яких – «До вершин духовності», «Українська народна пісня як джерело збагачення словникового запасу молодших школярів», «Музичне виховання школярів засобами духовної музики», «Народна пісня у навчальному репертуарі студентів», «Тривожусь за народну пісню», художньо-методичні нариси «Спогади, роздуми, погляди, поради» та ін.

Окрім того, Г. Левченко (2001) оприлюднив навчальний посібник «Сольфеджіо на основі народних пісень Полтавщини», створений для студентів музично-педагогічних навчальних закладів. Посібник має визнану науково-етнографічну та дидактичну цінність як перший в Україні підручник із музично-теоретичної практичної дисципліни на підґрунті фольклорного музичного матеріалу окремого регіону (налічує 120 народних творів різних жанрів). Педагог був переконаний, що українська народна пісня – «це своєрідна морально-етична норма, вивірена досвідом поколінь, згусток мудрості й почуттів, викристалізований у словесно-музичній формі, аби передаватися з покоління в покоління як найбільший скарб, код душі народу, запорука його гідного існування й безсмертя» (Левченко, 2012, с. 24).

Відданість Григорія Левченка українському мистецтву надихнула його на збирання, укладання та систематизацію кращих зразків музичної етнографії. Посібник маестро містить пісні, які свого часу були записані такими митцями, як М. Лисенко (34 пісні), М. Фісун (33 пісні), Е. Нос (14 пісень), П. Півень (9 пісень), П. Батюк (7 пісень), В. Міщенко (4 пісні), А. Жданов (3 пісні). Видання містить твори, власноруч записані Григорієм Семеновичем (16 пісень), більшість із них автор опублікував уперше. В посібнику представлено майже всі жанри

української народної пісні: колядки, щедрівки, веснянки, купальські, жниварські, весільні, козацькі, рекрутські, чумацькі, бурлацькі, наймитські; пісні про кохання і родинний побут. жартівливі, дитячі, бенкетні тощо (Левченко, 2001).

У вітчизняному мистецькому просторі Григорій Левченко знаний як хоровий аранжувальник і композитор. Серед авторських творів на особливу увагу заслуговують пісні, написані на народні слова («Ой гай, мати, гай», «Посіяла василечків», «Народна симфонія»), а також на слова Т.°Г.°Шевченка «Од села до села», на вірші М. Бойко «Земле рідна моя», на слова А. Пашка «Буду милого ждуть». Маєстро мав незаперечний художньо-літературний смак і поетичний хист, про що свідчать музичні твори, написані ним на власні слова – «Червона калина – полтавська земля» та «Гільце». Серед обробок Г. Левченка мають найбільшу популярність: віночок українських народних пісень «Українська фантазія», вокально-хореографічна композиції «Весілля» та «На вечірці», українські народні пісні «На козака пригодонька», «Їхав козак за Дунай», «Та нема гірш нікому», «Ой, у лузі зозуля кувала», «Ой, за гаєм зелененьким», «Стоїть гора високая» на вірші Леоніда Глібова, хорова версія фрагмента Концерту для фортепіано з оркестром Сергія Шевченка на основі української народної пісні «Ой у лузі та ще й при березі».

Саме прослуховування і виконання пісень, які складають репертуар українського народного хору «Калина», дозволяє його учасникам – майбутнім педагогам (вчителям із різних предметів, вихователям закладів дошкільної освіти, педагогічним працівникам закладів позашкільної освіти, керівникам мистецьких гуртків тощо) здобути додаткові знання та вдосконалити загальні компетентності, зазначені в професійному стандарті вчителя закладу загальної середньої освіти, вчителя початкових класів і конкретизовані в освітньо-професійних програмах, а саме:

- поглибити знання про українську культуру, історію, традиції, звичаї, цінності нашого народу;
- удосконалити аудіальні навички, оскільки слухання й аналіз народних пісень допомагає розвивати здатність розрізняти мелодії, ритми, голоси та інші аспекти музики;

- розвивати поетичні та літературні навички, адже багато народних пісень містять поетичні елементи та літературні прийоми, що допомагають краще аналізувати літературні твори та створювати власні поетичні тексти;
- стимулювати розвиток креативності, бо вивчення народних пісень може надихати студентів на творче самовираження, написання власних пісень або створення музики;
- покращити мовну компетентність майбутніх педагогів, оскільки українські народні пісні збагачують словниковий запас учасників і стимулюють вивчення архаїчних або регіональних виразів, рідковживаних діалектів;
- сформувати критичне мислення, адже аналіз текстів народних вокальних творів та їх прихованих контекстів розвиває критичне осмислення, аналітичні вміння та здатність до індивідуальної інтерпретації;
- розвивати емоційний інтелект майбутніх педагогів, який дає змогу краще виражати свої емоції й почуття, а також інтерпретувати ситуативно-комунікативні та особистісно-суб'єктивні переживання інших.

Варто зауважити, що за сорок три роки творчої діяльності українського народного хору під орудою Григорія Семеновича в «калінянській школі» здобули неформальну мистецьку освіту понад 1000 майбутніх педагогів, вихователів і викладачів. Протягом такого тривалого періоду провідне завдання художнього керівника полягало не лише в навчанні, розвитку учасників хору, але й у вихованні справжніх громадян, для яких визначальним аксіологічним пріоритетом є національні цінності.

Митець був переконаний, що народна пісня має не лише значний освітній потенціал, але й виховний. Дослідниця його життєвого і творчого шляху Ю.°Комишан (2021) підкреслює, що на думку Григорія Семеновича участь у мистецькому колективі дозволяє виховати у майбутнього педагога здатність до рефлексії своєї поведінки згідно з духовно-моральними та етичними правилами, усвідомлення власних емоцій, почуттів, цінностей і співвіднесення їх із загальноприйнятими соціальними нормами. Науковиця підкреслює, що формування цінностей відбувається в процесі вивчення й виконання різних за змістом і характером народних пісень, як-от: «Ой давно, давно в матінки була» (любов

до неньки, страждання від розлуки з нею), «На козака пригодонька» (материнська любов, почуття обов'язку сина перед батьками та вітчизною, вірне кохання й страждання від втрати рідної людини), «Виряджала мати сина у солдати» (співчуття, чуйність), «Ой у лузі зозуля кувала» (душевність, цнотливість), «Весілля» (дотепність, бажання добра людям), «Ой дуб на березу» (повага до старших), «Та нема гірш нікому» (людяність, милосердя), «Коло млина, коло броду» (теплі взаємні почуття двох закоханих), «Українська фантазія» (широта української душі, відвертість у людських стосунках, безпосередність і щирість) (Комишан, 2020, с. 73).

Висновки. Таким чином, науково-творчий доробок Григорія Левченка потребує пропагування та популяризації, оскільки сприяє кращому розумінню української культури, поглибленню знань про історію, мистецтво власного народу; моральному і патріотичному вихованню, формуванню національної самосвідомості майбутніх педагогів, долучає їх до духовних скарбів українського народу. Використання його досвіду та творчої спадщини у процесі неформальної мистецької освіти в закладі вищої освіти позитивно впливає на формування професійних і загальних компетентностей здобувачів, виховання їх як свідомих громадян і патріотів Української держави, які сповідують загальнолюдські та національні цінності.

Перспективи подальших досліджень – дослідження й аналіз едукативної діяльності відомого українського хормейстера, композитора, аранжувальника, педагога Григорія Семеновича Левченка в контексті провадження патріотичного виховання студентської молоді.

Список використаної літератури

- Василенко, °Н. °Г. (2014). Стан і проблеми запровадження системи визнання результатів неформально професійного навчання в Україні. В кн. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (Ч. 2, с. 130-138). Київ.
- Давидова, °В. °Д. (2008). *Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках Швеції* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ.
- Комишан, Ю. В. (2021). *Мистецько-педагогічна діяльність Григорія Левченка*. (Дис. д-ра філософії). Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. Полтава.

- Комишан, Ю. В. (2020). Педагогічні погляди Григорія Левченка на виховання майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Естетика і етика педагогічної дії*, 22, 68-79.
- Левченко, Г. С. (2001). *Сольфеджіо на основі народних пісень Полтавщини*: посібник для музично-педагогічних закладів. Полтава: Видання ПНПУ імені В. Г. Короленка.
- Левченко, Г. С. (2012). З досвіду організації неформальної мистецької освіти в українському народному хорі «Калина». *Імідж сучасного педагога*, 4(123), 24-27.
- Лук'янова, Л. Б. (2014). Концептуальні засади формування законодавства у галузі освіти дорослих. В кн. *Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення в умовах соціально-економічної нестабільності*: матеріали VII Міжнар. науково-практичної конференції (Ч. 2, с. 52-59). Київ.
- Сулаєва, Н. В. (2014). *Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах*. (Автореф. дис. док-ра пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Національної академії педагогічних наук України. Київ.
- Сулаєва, Н. В. (2011). Основні підходи до менеджменту неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів. *Витоки педагогічної майстерності*, 8(2), 256-263.
- Шапочкіна, О. В. (2012). *Сучасні тенденції розвитку неформальної освіти майбутніх учителів у Німеччині*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ.
- Livingstone, D. W. (2008). Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research: NALL Working Paper 21-2001. Retrieved from <https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/4484/21adultsinformallearning.pdf>

Viktoriia Irkliienko, Olha Palekha

THE IMPLEMENTATION OF HRYHORII LEVCHENKO'S CREATIVE WORK IN FUTURE TEACHERS' NON-FORMAL EDUCATION

The article is devoted to the significance of the creative work of the outstanding Ukrainian conductor, composer, arranger, and teacher Hryhorii Levchenko in the process of its implementation in the field of future teachers' non-formal education. It is emphasized that non-formal, in particular, art education is a source of improvement of general and professional competencies of future specialists obtained in the process of formal education. The prominent teacher's life and creative activity motivates gifted youth to realize their artistic and pedagogical potential, and to develop their own artistic talents.

Acquaintance with the artist's life and professional path proves exceptional dedication to the chosen profession and is an example to follow.

An important aspect of scientific, pedagogical, and artistic activity is the focus on the realization of the national, aesthetic, educational, and educational potential of the Ukrainian folk song, which has become dominant in the artist's work. It can be traced in his scientific works, research, compositional work, and activities as artistic director, and conductor of the Ukrainian folk choir "Kalyna" of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University.

H. Levchenko's long-term systematic work on the organization and implementation of informal art education in a pedagogical institution of higher education contributes to the preparation of future teachers for educational work in secondary general and extracurricular education institutions.

Keywords: *future teachers; non-formal education; creative output of Hryhorii Levchenko; competence formation; upbringing; Ukrainian folk song; Ukrainian folk choir "Kalyna".*

References

- Davydova, V. D. (2008). *Neformalna osvita doroslykh u navchalnykh hurtkakh Shvetsii [Non-formal education of adults in study groups in Sweden]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni T. Shevchenka [in Ukrainian].
- Komyshan, Yu. V. (2021). *Mystetsko-pedahohichna diialnist Hryhoriia Levchenka [Hryhoriy Levchenko's artistic and pedagogical activity]*. (PhD diss.). Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University. Poltava [in Ukrainian].
- Komyshan, Yu. V. (2020). Pedahohichni pohliady Hryhoriia Leychenka na vykhovannia maibutnoho vchytelia muzychnoho mystetstva [Hryhoriy Levchenko's pedagogical views on education of the future music teacher]. *Estetyka I etyka pedahohichnoi dii [Aesthetics and ethics of pedagogical action]*, 22, 68-79 [in Ukrainian].
- Levchenko, H. S. (2001). *Solfedzhio na osnovi narodnykh pisen Poltavshchyny: Posibnyk dlia muzychno-pedahohichnykh zakladiv [Solfeggio based on folk songs of Poltava Region: Guide for musical and pedagogical institutions]*. Poltava: Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University [in Ukrainian].
- Levchenko, H. S. (2012). Z dosvidu orhanizatsii neformalnoi mystetskoï osvity v ukrainskomu narodnomu khori «Kalyna» [From the experience of organizing non-formal art education choir «Kalyna»]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [The image of a modern teacher]*, 4(123), 24-27 [in Ukrainian].
- Livingstone, D. W. (2008). Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps and future research: NALL Working Paper 21-2001. Retrieved from <https://tspace.library.utoronto.ca/retrieve/4484/21adultsinformallearning.pdf>
- Lukianova, L. B. (2014). Kontseptualni zasady formuvannia zakonodavstya u haluzi osvity doroslykh [Conceptual principles of the formation of legislation in the field of adult education]. In *Aktualni problemy profesiinoi oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti [Current problems of professional orientation and professional training of the population in conditions of socio-economic instability]: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (P. 2, pp. 2-59). Kyiv [in Ukrainian].
- Shapochkina, O. V. (2012). *Suchasni tendentsii rozvytku neformalnoi osvity maibutnykh uchyteliv u Nimechchyni [Modern trends in the development of non-formal education of future teachers in Germany]*. (Extended abstract of PhD diss.). Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka]. Kyiv [in Ukrainian].
- Sulaieva, N. V. (2014). *Neformalna mystetska osvita maibutnykh uchyteliv u khudozhno-tvorchykh kolektyvakh [Non-formal art education of future teachers in artistic and creative collectives]*. (Extended abstract of HD diss.). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. Kyiv.
- Sulaieva, N. V. (2011). Osnovni pidkhody do menedzhmentu neformalnoi mystetskoï osvity v khudozhno-tyorchykh kolektyvakh vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Basic approaches to the management of non-formal art education in artistic and creative groups of higher pedagogical educational institutions] *Vytoky pedahohichnoi maisternosti [Origins of pedagogical skills]*, 8(2), 256-263 [in Ukrainian].
- Vasylenko, N. H. (2014). Stan i problemy zaprovadzhennia systemy vyznannia rezultativ neformalno profesiinoho navchannia v Ukraini [The state and problems of the implementation of the system of recognition of the results of non-formal vocational training in Ukraine]. In *Aktualni problemy profesiinoi oriientsatsii ta profesiinoho navchannia naseleennia v umovakh sotsialno-ekonomichnoi nestabilnosti [Actual problems of professional orientation and professional training of the population in conditions of socio-economic instability]: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 130-138). Kyiv [in Ukrainian].

Одержано 08.09.2023 р.